

یکی از عوامل تهدیدکننده جهان سوم و یکی از نگرانی‌های همیشه این جوامع فرار مغزها به کشورهای سرمایه‌داری و پیشرفته است. امکانات و زمینه‌های عالی علمی، شرایط خوب مالی، و امتیازهای ویژه‌ای که این‌گونه کشورها و بویژه و در درجه اول ایالات متحده برای محققان در نظر می‌گیرند، در کنار تبلیغات بسیار زیادی که از زندگی و رفاه موجود در این جوامع می‌شود، باعث شده که همیشه تعداد زیادی از محققان و پژوهشگران جذب این کشورها شوند. این مسئله از آنجا که بهترین سرمایه یعنی سرمایه انسانی و متخصص کشورهای جهان سوم را می‌بلعد یکی از ضعف‌ها و علل عقب‌ماندگی این جوامع از کاروان توسعه همه‌جانبه بویژه توسعه علمی و صنعتی آنها نیز می‌باشد. اینکه دلیل و دلایل اصلی این موضوع چه چیزهایی می‌باشد و راههای حل و مقابله با این مسئله چگونه باید باشد خود بحثی مستقل بوده و نیاز به بررسی مستقل دارد. اما فدراسیون روسیه از جهاتی با کشورهای جهان سوم تفاوت‌هایی دارد که در زیر به آن اشاره خواهد شد.

فدراسیون روسیه یکی از کشورهایی است که پیشرفت خود را تا حد زیادی مدیون سرمایه‌گذاری در علوم و تحقیقات می‌باشد. این پیشرفت دارای دو مرحله جدی تاریخی در این کشور می‌باشد. یک مرحله در زمان پتر کبیر یعنی اوایل قرن هجده که روسیه شروع به مرحله‌ای جدید نوسازی کرده و از جمله مواردی که به آن

توجه جدی شد بخش علم و دانش و در نتیجه تأسیس مراکز علمی و پژوهشی بود. سال ۱۷۲۴ به عنوان سال تأسیس آکادمی علوم روسیه شناخته می‌شود. در نتیجه این توجه به علم، روسیه توفیقاتی به دست می‌آورد. مرحله دیگر توجه به علم و دانش و مراکز تحقیقاتی و آموزشی در روسیه بعد از دهه ۱۹۳۰ قرن بیستم بویژه بعد از جنگ دوم جهانی است. در این مرحله نیز مراکز علمی و دانشگاهی به عنوان زیربنای توسعه صنعتی بویژه صنایع نظامی - فضایی و علوم پایه مورد توجه جدی واقع می‌شوند. نتیجه این حرکت‌ها قدرتمند شدن روسیه در صحنه جهانی بویژه در بخش صنایع سنگین و موارد فوق‌الذکر بود.

از طرفی مراکز علمی و پژوهشی هم به صورت کیفی و هم به جهت کمی طی دوره زمانی ۱۷۲۴ تا به حال رشد قابل توجهی کرده و فقط روسیه امروز بدون در نظر گرفتن کشورهای مشترک المنافع بنا به گفته رئیس دانشگاه آستراخان دارای نزدیک به هزار مرکز دانشگاهی مهم می‌باشد. این در حالی است که آکادمی علوم روسیه با حدود سیصد و پنجاه انستیتو در رشته‌های مختلف علوم از گستردگی قابل توجهی از نظر علمی و پژوهشی برخوردار می‌باشد. همچنین از لحاظ کیفی بنا به آمار آکادمی علوم روسیه، سیزده نفر از دانشمندان این آکادمی موفق به دریافت جایزه نوبل در رشته‌های مختلف علمی شده‌اند.

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، روسیه یک دهه پر از مشکل را در تاریخ خود تجربه نمود. یکی از این مشکل‌ها که امنیت این کشور را نیز تهدید می‌کرد خروج نخبگان و دانشمندان این کشور به خارج می‌باشد. در ملاقات نگارنده با معاون علمی دانشگاه سن پترزبورگ، ایشان اعلام کرد که فقط از این دانشگاه سه هزار نفر از استادان به خارج از روسیه بویژه آمریکا، اسرائیل و فرانسه مهاجرت نموده‌اند. این در حالی است که وضعیت مشابهی نیز برای دیگر مراکز علمی این کشور وجود داشته است. بنابراین یکی از مسائلی که در دوره جدید روسیه یعنی دوره بعد از یلتسین به آن توجه شده مسئله فرار مغزها است. روسیه امروز به واقع به این امر واقف است که در صورت ادامه این بحران و ضعف نهادهای علمی، قدرت رقابت خود را در جهان از دست می‌دهد.

لذا بخشی از توجه خود را به حل این مسئله متمرکز ساخته است. در این زمینه به مصاحبه مطبوعاتی آقای الکساندر دوندوکوف وزیر صنایع، علوم و تکنولوژی روسیه که در شهر سن پترزبورگ انجام شده و در سایت خبری وستی-رو مورخ ۲۹/۱۱/۱۲ منعکس شده توجه می‌نماییم.

فرار مغزها از روسیه به میزان چهار برابر کاهش یافته است. این مسئله چندی پیش در جلسه شورای امنیت روسیه با شرکت سرگئی ایوانف بررسی گردید. در حال حاضر گرایش معکوس مشاهده می‌شود و آن بازگشت متخصصین روسی از جمله از آمریکا به مؤسسات علمی روسیه است. متخصصین روسی برای ادامه کار روی پروژه‌هایی برمی‌گردند که قبلاً در روسیه شروع کرده بودند. ولی آنها از دانش جدید، آگاهی به فن‌آوری‌های معاصر و گرداندگان صنایع غربی هم برخوردارند. همین امر اجازه می‌دهد که صادرات کالاهای مبتنی بر دستاوردهای علمی در روسیه افزایش می‌یابد.

آقای دوندوکوف با علم به اینکه بیشترین مهاجرت دانشمندان روسیه به آمریکا صورت گرفته، ضمن اشاره به نکته فوق راه‌حل این مسئله را نیز از طریق همکاری با اروپا دنبال می‌کند. همکاری اروپا از این جهت که روسیه بر این نکته واقف است که تنها با اتکاء داخل نمی‌تواند این مسیر را طی نموده و ضرورت دارد در خصوص علوم روز نیز همکاری نماید. او در ادامه مصاحبه می‌گوید:

«با برخی از کشورهای اروپایی توافق حاصل شده است که برای اجتناب از فرار متخصصین روسی به ایالات متحده علمای روسی را تأمین کنند».

از طرف دیگر نکته قابل توجه در مهاجرت مغزها از روسیه این است که عموم کسانی که از روسیه مهاجرت کرده‌اند دانشمندان و متخصصانی بوده‌اند که در درون روسیه سالها در حال تحقیق و پژوهش بوده و از امکانات علمی زمان شوروی سابق نیز برخوردار بوده‌اند، یعنی اینکه این برای کشورهای استفاده‌کننده این سود را داشته که مستقیماً از دستاوردهای علمی این

کشور استفاده کرده‌اند. در نتیجه در اینجا تربیت مغزها در مرحله دوم قرار دارد. روسیه با علم به اینکه هیچ توسعه و پیشرفتی بدون داشتن زیربنای علمی حاصل نخواهد شد، در تلاش است که این ضعف را جبران نموده و سرمایه‌های خود را از دست ندهد. بارها این نگرانی در گفته مقامات روسی منعکس شده که این کشور نمی‌خواهد در آینده مانند دیگر کشورهای جهان سوم فقط صادرکننده مواد خام باشد. روسیه به دانشمندان و علم و پژوهش در کشور خود به عنوان یک مقوله مهم امنیت ملی نگریسته و می‌داند که حضور قدرتمند در آینده جهان و تأمین ثبات و توسعه کشور در گرو ارج نهادن و حمایت از دانشمندان و پژوهش در این کشور می‌باشد.

علی اکبر جوکار

نماینده مطالعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران - مسکو

